

30. ВИЗНАЧЕННЯ ТА КЛАСИФІКАЦІЯ КРИЗ

О.В. Тур

Національного університету харчових технологій

Поняття «криза» — одне з найбільш складних, яке має багато змістових відтінків інтерпретацій та сутнісних характеристик. Даний термін походить від грецького слова «crisis», яке означає «вирок з якого-небудь питання або рішення в сумнівній ситуації». Також може означати «вихід, рішення конфлікту». У ряді економічно розвинутих країн кризу розглядають як об'єктивно нормальне чи й позитивне явище, завдяки якому відбувається природний відбір у конкурентному середовищі. Деякі науковці вважають, що це поняття стосується лише процесів макроекономічного розвитку, інші — поєднують зі станом підприємства, дехто з економістів пов'язує кризу з поняттям «ризик» тощо.

Розглянувши поняття терміну «криза», перейдемо до розгляду терміну «криза підприємства». Деякі науковці розуміють цей термін, як незапланований і небажаний процес, що призводить до різних проблем у діяльності підприємства — від простих перешкод у його функціонуванні через організаційні негаразди до більш складних (втрата платоспроможності, конкурентоспроможності, відхилення фактичних результатів від запланованих), а в подальшому до банкрутства і ліквідації підприємства. Інші ж не ототожнюють це поняття з негативними тенденціями, а навпаки, пов'язують його із процесами оздоровлення та новими радикальними рішеннями.

Аналіз різних наукових джерел дозволив виокремити основні підходи до визначення поняття «криза підприємства»: криза як руйнівна сила; криза як природне явище життєвого циклу підприємства; криза як фактор порушення стану економічної рівноваги системи; криза як потенціал змін.

Характеризуючи вищезазначені підходи, зазначимо, що прихильники першого розглядають кризу як руйнівну силу, яка призводить до небажаного, негативного стану підприємства, при якому масово виникає небезпека для його економічного життя, дійсності. Другий — визначає кризу як природне явище життєвого циклу підприємства, яке виникає на різних етапах і обумовлене накопиченням протиріч у межах господарської системи та у перебігу її взаємодії із зовнішнім оточенням. При цьому має певні наслідки для можливостей його функціонування і розвитку та є джерелом найбільш небезпечних потенційних загроз його діяльності. Третій підхід характеризує кризу як фактор порушення стану економічної рівноваги, який є наслідком випадкових дій, внутрішнього або зовнішнього середовища на економічну систему, що викликає дисбаланс у діяльності підприємства. Четвертий розглядає кризу як потенціал змін, тобто це є основою для навчання, оскільки змушує учасників переглядати власне бачення системи функціонування підприємства.

Узагальнюючи різні підходи до визначення поняття «криза підприємства» можна зробити висновок, що криза є ситуативною характеристикою будь-якого суб'єкта і може відбутися на різних стадіях його розвитку під впливом різних

факторів. Тому необхідна систематизація основних факторів, які є причиною появи та розгортання кризових явищ на підприємстві, у вигляді їх класифікації. Пропонуємо розглянути класифікацію кризових явищ за такими ознаками:

1. За місцем виникнення: внутрішні — виникають у межах конкретного підприємства, галузі чи однієї країни; зовнішні — виникають у зовнішньому середовищі та мають вплив на підприємство.

2. За рівнем виникнення: мікроекономічні — характерні для окремого підприємства; мезоекономічні — їхня дія проявляється на галузевому рівні; макроекономічні — кризові явища виникають на державному рівні; міжнародні — проявляються поза межами країни або пов'язані з діяльністю окремих іноземних партнерів.

3. За шириною охоплення: спеціалізовані (галузеві) — кризові явища, які поширюються на діяльність спеціалізованих підприємств; локальні — кризові явища, які охоплюють підприємства різних сфер у визначений проміжок часу, але на певній визначеній території; групові — кризові явища, що призводять до одночасного погіршення діяльності цілої групи підприємств.

4. За причинами виникнення: випадкові; закономірні; циклічні.

5. За джерелами походження: стихійні — залежать від форс-мажорних обставин; штучні — створені з певною метою.

6. За масштабами впливу: автономні — внутрішні кризи, які не поширюють свій вплив на інших суб'єктів господарювання; масштабні — внутрішні кризи, які поширюють свій вплив на інших суб'єктів господарювання.

7. За станом протікання: латентні — кризи, які характеризуються тривалим накопиченням негативних явищ та їх помірним і поступовим проявом; руйнівні — кризи, які швидкими темпами накопичують негативні явища і одночасно проявляють свій вплив.

8. За сферою виникнення: екологічні; економічні; політичні; фінансові; демографічні та інші.

Підсумовуючи зазначимо: криза відкриває те, що в нормальній ситуації невидиме і підвищує ефективність діяльності суб'єкта господарювання, приводячи в рух трансформаційні сили, які сприяють еволюції подальшого розвитку підприємства, підвищенню в майбутньому його стійкості та загальному його зростанню. Розглянута класифікація значно розширює змістовність поняття «криза підприємства», що дає можливість вчасно виявити кризові явища та розробити дієві механізми їх подолання.

Науковий керівник — М.А. Міненко, д-р екон. наук